

جمهوری اسلامی ایران

قوه قضائیه

سازمان بازرسی کل کشور

پولیتکنیک

پژوهش

دو هفته نامه علمی - تحقیقی سازمان بازرسی

نقش سازمانهای غیر دولتی در امر نظارت و مبارزه با فساد

۲

معاونت برنامه ریزی و مدیریت منابع

مرکز پژوهش و برنامه ریزی

معاونت پژوهشی

بهمن ۱۳۸۷

بولتن پژوهش

شماره دوم

نقش و جایگاه سازمانهای غیر دولتی در امر نظارت و مبارزه با فساد

پژوهشگر: دکتر علیرضا دیهیم

معاونت برنامه ریزی و مدیریت منابع

مرکز پژوهش و برنامه ریزی

معاونت پژوهشی

تلفن: ۸۱۳۵۲۰۳۲

مطلوب مندرج در این بولتن نشانگر دیدگاه نویسنده‌گان آن بوده و لزوماً "نمایانگر دیدگاه سازمان بازرسی کل کشور نمی‌باشد.

کلیه حقوق مربوط به سند حاضر متعلق به سازمان بازرسی کل کشور بوده و هرگونه انتشار مطلب آن بدون کسب اجازه از این سازمان، غیر مجاز می‌باشد.

فهرست مطالب

پیشگفتار

۱	پیشگفتار
۳	آغاز سخن
۸	تعاریف سازمانهای غیردولتی
۱۶	طبقه بندی سازمانهای غیردولتی
۲۶	دلیل رشد و گسترش بی سابقه سازمانهای غیردولتی
۲۱	کارکردهای مختلف سازمانهای غیردولتی
۲۶	جایگاه قانونی سازمان های غیر دولتی در جمهوری اسلامی ایران
۳۳	وضعیت سازمانهای غیردولتی در ایران به لحاظ آماری
۳۵	مشکلات فرا روی فعالیت تشكلهای مردمی
۳۷	اقدامات و تجارب سازمانهای جامعه مدنی در امر مبارزه با فساد
۴۴	فرجام سخن
۵۰	منابع

از نظر لغوی نظارت به معنای کنترل عملکرد در راستای تحقق هدف‌ها و برنامه‌های تعیین شده می‌باشد. کنترل ابزار کار مدیران و سیاستگذاران در رده‌های مختلف نهادی و سازمانی است و بدون وجود یک سیستم کنترلی موثر، سازمان در تحقق اهداف و ماموریتهای خود موفق نبوده و نمی‌تواند از منابع خود به درستی استفاده نماید. به مفهوم موسع، نظارت فرآیندی است که در جریان آن ناظر باید بر اساس و آین نامه و مقررات دستورالعمل‌های صادر شده، اقدامات نظارت شونده را ارزیابی نماید و تطبیق آن چیزی که هست با آن چیزی که باید باشد را بسنجد.

نظارت را به طرق مختلفی دسته‌بندی کرده اند که معمول ترین آن تقسیم به نظارت رسمی و نظارت عمومی است. نظارت عمومی را می‌توان به نظارت متقابل مردم نسبت به یکدیگر و مردم نسبت به دولت دانست تا به موجب آن اعمال این دو نهاد اجتماعی (مردم و دولت) بر طبق موازین شرعی و قانونی انجام گرفته و یا انجام بگیرد. یکی از مهمترین ابزار نظارت عمومی سازمان‌های غیر دولتی می‌باشند.

امروزه سازمان‌های غیردولتی جایگاه رفیعی در نظام‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی در سطوح ملی و بین‌المللی دارند. در چند دهه گذشته تعداد و نقش سازمان‌های غیردولتی، چه در جوامع صنعتی و چه در کشورهای در حال توسعه به سرعت در حال افزایش بوده است. فعالیت‌هایی چون ارائه خدمات و کمک به مردم مصیبت زده در جنگ‌ها، تأسیس مراکز بهداشتی و رفاهی، فقرزدایی و اشتغال زایی، تبلیغات و آموزش نظری برای افزایش آگاهی‌های مردم، سیاستمداران و قانونگذاران، ایفای نقش گروه نفوذ برای رساندن صدای مردم به ویژه گروههای محرومی چون زنان، بسیج منابع، ارتباطات و شبکه سازی، پژوهش و به طور کلی طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها از حمایت مالی تا فعالیت‌های توسعه‌ای و رسانه‌ای را در بر می‌گیرد. اهمیت مشارکت جامعه و بخش غیر دولتی در امر مبارزه با فساد تا آن اندازه مهم می‌باشد که کنوانسیون سازمان ملل

متحد برای مقابله با فساد در ماده ۱۳ به این موضوع پرداخته است. در این ماده بر ارتقاء شفافیت و مشارکت مردم در فرآیند تصمیم‌گیری، تضمین دسترسی مردم به اطلاعات، برنامه‌های آموزشی مردمی از جمله برنامه‌های درسی مدارس و دانشگاهها تاکید گردیده است. سازمان بازرگانی کل کشور نیز با درکی جامع از نقش تشکل‌های غیردولتی و مردم نهاد و باتوجه به اهمیت بهره‌گیری از تشکل‌های موصوف و اشخاص واحد شرایط در بخش‌های علمی، تخصصی و مردمی به منظور انجام وظایف محوله (نظرارت بر حسن اجرای امور و اجرای صحیح قوانین) نسبت به انجام اطلاعاتی در ماده ۱۱ از قانون تشکیل خود اقدام نموده است.

به طور کلی، فعالیت‌های سازمان‌ها یا نهادهای جامعه‌مدنی در چهار مجموعه قابل دسته بندی است:

۱. نمایندگی منافع و علائق گروه‌های خاص در رابطه با دولت و

سایر بخش‌های جامعه؛

۲. بسیج فعالان اجتماعی برای افزایش آگاهی و اعمال نفوذ؛

۳. قانونگذاری و نظرارت بر عملکرد دولت، رفتار و اعمال مقامات؛

۴. فعالیت‌های توسعه‌ای و اجتماعی برای گروه‌هایی که

نمایندگی آن‌ها را بر عهده دارند؛

با این وجود، سازمان‌های غیردولتی هنوز از جایگاه مناسبی در نظام سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، اجرا و کنترل ما برخوردار نیستند. بخصوص در حوزه نظرارت و مبارزه با فساد با وجود توانمندی بسیار بالای این مکانیسم کنترلی، هنوز نتوانسته ایم از آن بهره وافری ببریم. لذا شناخت ابعاد این پدیده و روش کاربست آن ضرورتی اجتناب ناپذیر می‌نماید.

حسن صفرخانی

رئیس مرکز پژوهش و برنامه‌ریزی

نقش سازمانهای غیردولتی در امر نظارت و مبارزه با فساد

آغاز سخن:

از گذشته، نهادهایی برای تأمین نیازهای اجتماعی انسانها به وجود می‌آمد نظیر نهاد دولت و نهاد بازار که هر یک با کارکردهای متناسب با هویت و علت وجود شان سعی در تأمین این نیازها داشتند. اما به گواه تاریخ گسترش دیوان سالاری در دولت‌ها به جای تأمین نیازهای بشری، بیشتر به اهرمی برای شکل دهی یا کنترل مردم و اجتماعات بدل گردیده است. همچنین، از آن‌جا که برخی نیازهای بشر ماهیتی متفاوت با سایر نیازها دارد، بشرط دیر باز در این اندیشه بود که در تأمین آن‌ها به ایجاد نهادهایی متفاوت و مستقل از دولت اقدام نماید. چنین نهادهایی در واقع محصول گرد هم آمدن اشخاص و گروه‌ها برای تأمین چنین نیازهایی بوده اند و لذا از سابقه‌ای طولانی برخوردارند.

به این ترتیب در ربع آخر قرن بیستم، نظریه‌هایی مطرح شد که اهمیت زیادی به نقش این نهادها می‌داد^۱. این نهادها که نه به نهادهای متعارف قانونی شباهت داشتند و نه سود آور بودند، اغلب با عنوان‌ی کلی و متفاوتی مانند «بخش داوطلبانه»، «بخش سوم» و «بخش غیر انتفاعی» خوانده می‌شدند.

این سازمان‌ها طی دو سه دهه اخیر رشد فزاینده‌ای داشته‌اند، به طور مثال در فرانسه این سازمان‌ها از ده هزار در سال‌های دهه ۶۰ به پنجاه تا شصت هزار

^۱- این نظریه در آخرین گردهمایی سازمان‌های غیردولتی در سازمان ملل متحد اعلام گردید همچنین بعد از آن قرن بیستم و یکم را سازمان ملل متحد قرن NGO ها نامیده و در توجیه این نامگذاری به قدرت رهبری این سازمان‌ها به عنوان نیروی ضربت جامعه مدنی در ایجاد تغییرات سیاسی و اجتماعی در جوامع، چیزی که در گذشته بی‌سابقه بوده، اشاره کرده است.

در سال های دهه ۸۰ و ۹۰ افزایش یافتند. در ایتالیا، بیش از نیمی از سازمان های غیر دولتی که اکنون فعالیت دارند، در ۱۵ سال اخیر تشکیل شده اند. بین سال های ۸۹ تا ۹۳ در مجارستان بیست و سه هزار سازمان داوطلبانه، تشکیل شد و بیش از یکصدهزار سازمان از این نوع، طی ۷ سال گذشته در روسیه تشکیل شدند. بیش از یک میلیون سازمان غیر انتفاعی در هندوستان ثبت شده و دویست و ده هزار سازمان در برزیل به وجود آمدند و این جدا از تعداد کثیری سازمان غیر دولتی است که در این کشورها به صورت ثبت نشده فعالیت می کنند.

سازمان غیردولتی یا آنگونه که اخیراً در کشورمان با عنوان «سازمان مردم نهاد» شناخته می شود، مفهومی است که نه می توان تعریف خاص، دقیق و جامعی برای آن یافت و نه امکان جستجوی تاریخچه معینی از زمان ایجاد آن وجود دارد. با این حال رشد بی سابقه این گونه سازمان ها، به ویژه در دهه های اخیر باعث شده است که ساختار آن از مفهومی تقریباً ناشناخته با حیطه وظایف ثابت و محدود، به گونه ای شگفت آور تغییر یافته و به بازیگری قدرتمند در عرصه ملی و بین المللی و توانایی تأثیرگذاری بسیار- گاهی همدوش دولت ها و یا سازمانهای بین المللی - تبدیل شود.

در برهه کنونی، فعالیت سازمانهای غیر دولتی در سراسر جهان به قدری وسیع شده که به عنوان یک نیروی قابل توجه و موثر در تصمیمات مجامع بین المللی مطرح است به ویژه حضور نمایندگان سازمانهای غیردولتی در کنفرانس جهانی حقوق بشر و کنفرانس بین المللی جمیعت و توسعه چشمگیر بود. همچنین در کپنهاک، نمایندگان حدود ۱۰ هزار سازمان غیردولتی در نزدیکی

محل اجلاس سران برای توسعه اجتماعی تشکیل جلسه داده و فضای اجلاس و بخش عظیمی از اخبار رسانه های گروهی را تحت تاثیر آرا و افکار خود قرار دادند. این تحول رشد مفهوم «جامعه مدنی جهانی»^۱ در سال های اخیر، سبب شده تا ملت ها به تدریج به ضرورت مشارکت در امور مربوط به کشور و حکومت خود پی برده و با سازمان دهی خویش در چارچوب هایی همانند سازمان های غیردولتی، نوع همکاری و تعامل با دولت را نهادینه سازند. بعدها این ساختار تکامل یافت و به اهرمی تبدیل شد که می توانست با بهره گیری از مهم ترین عامل قدرت خویش - کسب اقتدار و مشروعیت از مردم - به اعمال فشار بر دولت برای تغییر در وضعیتی نامطلوب، توجه به اموری خاص و یا انجام فعالیتی ویژه بپردازد.

اعتقاد به زمینه سازی برای مشارکت مردم و گسترش سازمانهای غیر دولتی نیازمند حرکت از تمرکز مطلق دولتی در ابعاد سیاسی، اداری، برنامه ریزی و... به سوی عدم انحصار دولتی می باشد. این حرکت در سراسر جهان با اقبال زیادی مواجه شده است. حکومتها بر این باورند که نظام اداری فعلی، بیش از حد متتمرکز و ناهماهنگ با تغییر سریع فضای جهانی است. حکومتها برای حفظ همگامی با شرایط جهانی و پیشبرد برنامه های توسعه در اندیشه عدم انحصار دولتی می باشند تا این طریق مردم را در حل مشکلات مشارکت دهند.

در کشور ما نیز مشارکت مردمی در چارچوب اصول و ضوابط مردم سالاری اسلامی مطلوب شناخته شده و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز بر مشارکت مردمی و تمرکز زدایی تاکید دارد. سیاست عدم انحصار دولتی، سازمانها

^۱ Global Civil Society

و افراد بیشتری را وارد صحنه تصمیم‌گیری می‌کند و عناصر نظارتی و کنترلی بیشتری در صحنه برنامه ریزی و سیاستگذاری دخالت می‌کنند. بدیهی است که در چنین شرایطی مسئولین باید پاسخگوی عملکرد خود در قبال سازمانها، انجمن‌ها و مجتمع مختلف باشند. بعلاوه چنین برنامه تمرکز زدایی کارکردهای مفیدی را در ساختارکلی جامعه برجای می‌گذارد که برخی از آنها به شرح زیر است:

- تقسیم برنامه ریزی به سطوح منطقه‌ای و محلی و توجه ویژه سیاستگذاران به نیازها و مشکلات منطقه‌ای و محلی.
- تمرکز زدایی، نفوذ و انتشار بیشتر سیاست‌های توسعه را به درون مناطق دور افتاده امکان پذیر می‌سازد و اتخاذ سیاست‌های انعطاف‌پذیر و نوآورانه را برای حل مسائل منحصربه‌فرد این مناطق ممکن می‌سازد.
- تمرکز زدایی، مشارکت بیشتر مردم را در برنامه ریزی و تصمیم‌گیری امکان پذیر می‌کند.

مهم ترین ویژگی عدم تمرکز در این سطح، بکار بستن مشارکت در داخل نظام بوروکراسی است. زمانی که حکومتها تصمیم می‌گیرند دامنه تمرکز زدایی را گسترش داده و مشارکت را به داخل بوروکراسی دولتی گسترش دهند، متอسل به سازمانهای غیر دولتی می‌شوند. در این حالت است که مشارکت فضای عمیق تری پیدا می‌کند و زمینه بررسی مشارکت مردمی در برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراهم می‌شود. گرایش به سوی گسترش سازمانهای غیر

دولتی به خاطر مزایایی است که آنها نسبت به سازمانهای دولتی دارند که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- کارآیی و انگیزه کارکنان در سازمانهای غیر دولتی بیشتر از سازمانهای دولتی می‌باشد.
 - مشارکت داوطلبانه مردم در برنامه‌های توسعه در چارچوب این سازمانها شکل عملی به خود می‌گیرد.
 - هزینه اجرای پروژه‌ها تقلیل می‌یابد.
 - امکان نظارت مردم بر عملکرد دستگاههای دولتی فراهم می‌شود.
 - گروههای اجتماعی در جریان سیاست گذاری، تصمیم سازی و تصمیم گیری عمومی، فعالانه مشارکت می‌نمایند.
 - مشارکت مردمی و روند تعاملات مردم و دولت نهادینه می‌شود.
- البته باید به این نکته توجه شود که سازمانهای غیر دولتی به شیوه‌های مختلفی در کشورهای جهان فعالیت می‌کنند و همه آنها به نهادینه شدن مشارکت و جامعه مدنی کمک نمی‌کنند و این امر به چگونگی سازماندهی و تشکیلات داخلی و فعالیت آنها مربوط می‌شود. بنابراین اگر جامعه مدنی را معادل با وجود زمینه‌های لازم برای مشارکت مردم در امور جامعه تعبیر کنیم، سازمانهای غیر دولتی بسترهایی خواهند بود که این امکان را برای مردم فراهم می‌کنند و چنین فرایندی به کاهش تصدی دولت و واگذاری امور به مردم و در نهایت تمکز زدایی از دولت منجر می‌گردد.

از نگاه کارشناسان جامعه مدنی بر چهار پایه ساختاری استوار می‌باشد:

الف- احزاب و تشکل‌های سیاسی

ب- کانونها و مجامع فرهنگی، ادبی، هنری، علمی، دینی و ..

ج- اتحادیه‌ها، سندیکاها، انجمن‌ها و تشکل‌های حرفه‌ای و صنفی

د- شوراهای و نهادهای اجتماعی

با عنایت به دو ویژگی اساسی سازمانهای غیر دولتی یعنی اجتناب از فعالیت‌های سیاسی و خارج بودن از نظام بوروکراسی دولت، به استثناء احزاب و تشکل‌های سیاسی، کلیه کانون‌ها، مجامع، انجمن‌ها و .. در چارچوب سازمانهای غیر دولتی قرار می‌گیرند. بنابراین سازمانهای غیر دولتی در هر کشوری شاخص توسعه جامعه مدنی تلقی می‌شوند و وجود آنها از نظر کمی و کیفی گرایش حکومت را نسبت به جامعه مدنی نشان می‌دهد.

۱- تعاریف مختلف از سازمان‌های غیردولتی

در یک تعریف فراگیر، هر سازمانی که تحت نظارت و تاسیس دولت قرار ندارد، غیردولتی خوانده می‌شود. این امر، به ما این امکان را می‌دهد که تشکل‌های خیریه، امدادرسانی، تجاری، بازرگانی، فرهنگی، اجتماعی، ورزشی، مذهبی، توریستی، فنی، علمی، حقوقی، اداری، سیاسی و نظایر آنرا در زمرة سازمانهای غیر دولتی قراردهیم. با توجه به ساختار و هدف سازمان‌های غیردولتی و نیز به دلیل آن که این سازمان‌ها براساس حقوق داخلی دولت‌ها پدید می‌آیند، امکان

دستیابی به یک تعریف جامع، دقیق و قابل قبول از این سازمان‌ها وجود ندارد. با وجود این، تعاریف مختلفی در این زمینه ارائه شده که چارچوب مناسب برای استفاده و بهره برداری در مباحث پژوهشی، فراهم می‌کند.

تعاریف کلاسیک جامعه مدنی در نوشه‌های هگل و سایر اندیشمندان مشاهده می‌شود. این افراد جامعه مدنی را حوزه عمل وسیعی می‌دانند که خارج از حیطه دولت قرار دارد. در واقع توان جامعه مدنی برای جلب مشارکت فراتر از توان دولت است. میان دولت و جامعه مدنی همواره تنش مستقیم مشاهده می‌شود، این در حالی است که جامعه مدنی نمی‌تواند بدون دولت ادامه حیات دهد و بالعکس. در زیر به برخی از مهمترین تعاریف ارائه شده درخصوص سازمانهای غیر دولتی اشاره می‌گردد.

۱-۱. تعریف دایان اتو^۲

یک سازمان غیردولتی، شخصیتی غیرانتفاعی است که اعضای آن، شهروندان یک یا چند کشور هستند و فعالیت آن به منظور پاسخ گویی به احتیاجات افراد جامعه و یا جوامعی انجام می‌شود که سازمان مذکور با آن همکاری می‌نماید.

۲-۱. تعریف سالامون لستر و هلموت آنهایر^۳

سازمان غیردولتی، تشکلی مستقل، منعطف، دموکراتیک و غیرانتفاعی است که فعالیت‌های خود را در جهت کمک به تقویت بنیه‌های اقتصادی و اجتماعی

² Dianne Otto-

³ Salomon Lester, Helmut Anhier

گروه های حاشیه ای، حل معضلات عامه و گاه رفع مسائل قضایی خاص متمرکز نموده است.

۳-۱. تعریف ارائه شده در بانک اطلاعات سازمان های غیردولتی

ایران:

سازمانی غیردولتی محسوب می شود که تشکیلات و ساختار مشخصی داشته و غیر حکومتی باشد. همچنین غیرانتفاعی و داوطلبانه بوده و عمدۀ اعتبار آن از بخش غیردولتی تأمین شود و نیز پاسخگوی تمام یا بخشی از نیازهای جامعه خود باشد.

۴-۱. تعریف دانشگاه جان هاپکینز

پژوههای تحت عنوان مطالعه تطبیقی بخش غیر انتفاعی در دانشگاه جان هاپکینز^۴ با بررسی ۱۳ کشور آغاز و بیش از ۴۰ کشور را مورد بررسی قرار داد. بر اساس واقعیات تجربی حاصل از مطالعه کشورها، محققان به تعریفی رسیدند که به «تعریف ساختاری- عملیاتی بخش غیر انتفاعی» معروف شد. این تعریف معیارها و شاخص های زیر را برای سازمان های غیر دولتی بیان می کند:

- سازمان یافته‌گی^۵ بدین معنا که تشکل تا حدودی نهادینه و تشییت شده باشد. بر اساس این شاخص، مهم نیست تشکل ثبت یا به نوعی هویت حقوقی پیدا کند بلکه آنچه اهمیت دارد، داشتن هویت سازمانی است. این هویت

^۴ CNP ; Comparative Nonprofit Sector Project

^۵ Organized

سازمانی با تدوین اساسنامه قانونی، دارا بودن ساختار سازمانی، هدفمندی، استمرار نسبی در فعالیت‌ها یا داشتن تشکیلات متعارف تامین می‌شد.

- خصوصی بودن:^۶ بدان معنا که باید به صورت سازمانی جدا از دولت باشند. لازمه خصوصی بودن آن نیست که این سازمان‌ها، اعانت یا کمک‌های در خور توجه‌ی از دولت دریافت نکنند یا حتی مقامات دولتی در هیات موسسان آن‌ها عضو نباشند، بلکه غیر دولتی بودن بدان معناست که از نظر ساختار و تشکیلات وابسته به مجموعه‌های دولت نباشد و احکام و اختیارات دولتی را اعمال نکنند.

- خودگردانی و استقلال:^۷ بدان معنا که بتوانند خود بر فعالیت‌های خودشان تسلط و نظارت داشته باشند و عملاً تحت نفوذ و سیطره دولت، احزاب یا بخش خصوصی قرار نگیرند.

- توزیع غیر انتفاعی:^۸ بدان معنا که عواید حاصل از خدمات و فعالیت‌های آنان به مؤسسان یا مدیران تعلق نگیرد. در اغلب سازمان‌های غیر انتفاعی در آخر سال مالی، مازاد درآمد وجود دارد. اما این عواید یا مازاد باید مجدداً برای اهداف اصلی سازمان هزینه یا سرمایه‌گذاری شود و نباید میان اعضاء، مدیران، موسسان یا هیأت رئیسه تقسیم شود. با این شرایط، سازمان، واجد شرایط برخورداری از عنوان غیر انتفاعی است.

⁶ private

⁷ Self-Governing

⁸ Non – profit - Distributing

- داوطلبانه بودن: داوطلبانه بودن به معنای مشارکت غیر اجباری در فعالیت هاست. بنابر این سازمان هایی که در قانون آن ها، عضویت یا فعالیت به تلویح یا به تصریح اجباری است، از بخش غیر انتفاعی مستثنا هستند. نمونه بارز این سازمان ها، انجمن های تخصصی مانند نظام پزشکی یا کانون وکلا است که عضویت در آن ها برای کسب مجوز فعالیت های تجاری یا حرفه ای الزامی است.؛

۱-۵- تعاریف بانک جهانی

- بانک جهانی به دلیل رابطه گسترده خود با سازمان های غیردولتی، از تعاریف مختلف و متنوعی برای قراردادن سازمان های غیردولتی در حیطه اختیارات خویش استفاده می برد که از آن میان می توان به موارد ذیل اشاره نمود:
- سازمانی است متشکل از افراد خاصی که با پایبندی به برخی اصول اساسی اجتماعی، فعالیت های خویش را برپایه توسعه بخشیدن به جوامعی که در آنها زندگی می کنند، قرار می دهند.

- گروهی از مردم که مستقل از هرگونه کنترل خارجی فعالیت نموده و اهداف آنان در راستای ایجاد تغییرات مورد نظر در یک جامعه و یا موقعیت خاص است.

- سازمانی است با ساختار غیرانتفاعی که ماهیتی داوطلبانه، خدماتی یا توسعه محور دارد و در راستای اهداف اعضا حرکت می کند یا به دنبال منافع

سایرین است. سازمان های عام المنفعه در شمار این سازمان ها قرار می گیرند.

• نوعی سازمان توسعه اجتماعی محسوب می شود که به منظور تقویت مردم شکل گرفته است.

• سازمانی مستقل، دموکراتیک و نامنسجم است که در آن تلاش در جهت تقویت جنبه های اقتصادی یا اجتماعی گروه های حاشیه ای صورت می پذیرد.

• سازمانی است که به احزاب سیاسی وابستگی نداشته و غالباً درگیر فعالیت هایی برای کمک، توسعه و بهداشت و سلامت جامعه است.

• سازمانی متوجهد به حل ریشه ای مشکلات و مسائل، که تلاش دارد کیفیت زندگی افراد فقیر، مستضعف و حاشیه ای را در مناطق شهری و روستایی ارتقاء بخشد.

• سازمان هایی که برای جامعه و از سوی آن تشکیل یافته و دولت در آنها دخالتی ندارد یا میزان دخالت آن بسیار اندک است. این سازمان ها، هم می توانند حالت خیریه ای داشته باشند و هم می توانند در فعالیت های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی داخل گرددند.

• سازمانی که در درون خود حالت منعطف و دموکراتیک داشته و تلاش می نماید تا بدون قصد منفعت طلبی برای خویش، به مردم خدمت کند.

۶-۱. تعریف اتحادیه اروپا

«... سازمان های غیردولتی برای سود شخصی تشکیل نشده اند. اگرچه ممکن است کارمندان حقوق بگیر داشته باشند و در فعالیت های سودآور شرکت نمایند، اما سود یا مازاد حاصله بین اعضاء و مدیران توزیع نمی شود.

- سازمان های غیردولتی داوطلبانه هستند. یعنی اینکه آنها به صورت داوطلبانه تشکیل یافته‌اند و معمولاً عنصر مشارکت داوطلبانه در سازمان وجود دارد.

- سازمان های غیردولتی از سازمان های غیررسمی و یا گروه های جمعی که براساس نیاز فوری تشکیل می شوند، متمایز هستند زیرا که تا حدودی رسمی و سازماندهی شده می باشند. معمولاً سازمان های غیردولتی دارای مقررات سازمانی بوده و تعریف رسمی از اهداف، شیوه های عمل و حوزه کار خویش دارند. آنها در مقابل اعضا و کسانی که به آنها کمک مالی می کنند، پاسخگو هستند.

- سازمان غیر دولتی مستقل هستند، به ویژه از دولت و دیگر مقامات اجتماعی و احزاب سیاسی یا سازمان های بازرگانی.

- سازمان های غیردولتی در راستای اهداف و ارزش های مربوط به منافع خود خدمت نمی کنند، بلکه هدف آنها خدمت در حوزه وسیع تر اجتماعی برای بهبود وضعیت مردم، به نفع گروه های مشخصی از مردم و یا

همه اجتماع فعالیت می کنند. آنها به دنبال منافع حرفه ای یا تجاری اعضای خود نیستند».

۷-۱. تعریف اداره محاسباتی دولتی امریکا^۹

از نظر اداره مسئولیت دولتی امریکا این سازمان‌ها از سه منظر تعریف می

شوند:

- از منظر ورودی‌های سازمان: اعم از درآمد و عرضه کار.
- از منظر خروجی‌های سازمان: به این معنا که محصول یا ستاده فعالیت سازمان برای عموم به صورت عام المنفعه یا بخشی از جامعه به عنوان ذی نفع تخصیص می‌یابد.
- از منظر توزیع و مازاد درآمد که نباید میان اعضا و مدیران سازمان توزیع گردد^{۱۰}.

۷-۲. تعریف سازمان ملل متحد

در تعریفی که سازمان ملل متحد از این سازمان‌ها ارائه کرده، سازمانهای غیردولتی سازمانهایی عنوان گردیده اند که:

- غیر انتفاعی اند،
- طبق قانون یا عرف به وجود می‌آیند،
- هیچ مازاد درآمد احتمالی حاصل از تولیدات‌شان را بین موسسات و مدیران توزیع نمی‌کنند،

⁹ Government Accountability Office

¹⁰ Handbook on non – profit institute in the system of national accounts: united nations: New York: 2003: p. 26

- اساسا به لحاظ ساختاری از حکومت جدا هستند،
- خود گردانند،
- عضویت در آن ها غیر اجباری و داوطلبانه است.

۲- طبقه بندی سازمانهای غیر دولتی:

به موازات تلاش هایی که برای تعریف این سازمان ها انجام شد، برای طبقه بندی آن ها نیز اقدامات زیادی صورت گرفته و تقسیم بندی های جامعی ارائه شد. که از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره نمود

۲-۱- طبقه بندی دانشگاه جان هاپکینز

این تقسیم بندی که به «تقسیم بندی بین المللی سازمان های غیر انتفاعی» معروف است، بر حسب عنوانین کلی انجام شده است. برای مثال سازمان هایی که فعالیت اصلی شان خدمات بهداشتی است، اما به عنوان فعالیت های جانبی تحقیقات هم انجام می دهند، تحت عنوان سازمان های بهداشتی طبقه بندی شده و به همین وجه سازمان های مذهبی که عمده فعالیت اقتصادی شان اداره مدارس ابتدایی است تحت سازمان های آموزشی طبقه بندی گردیده اند.

۲-۲- طبقه بندی انسیتو آمریکایی^{۱۱}:

این انسیتوی آمریکایی سازمانهای غیر دولتی را به لحاظ عملکردی در موضوعاتی چون جوانان و کودکان، ارتباطات، حل و فصل منازعات، خلع

^{۱۱} The Balanced Scorecard Institute-

سلاح، کمک های فوری و موارد اضطراری، سوء مصرف مواد مخدر، آموزش، محیط زیست، اخلاق و ارزش ها، خانواده، بهداشت و تغذیه، منابع انسانی، حقوق بشر، انرژی و منابع طبیعی، صلح و امنیت، مذهب، حمل و نقل، امور مالی و تجاری، جمعیت و خودداری انسانی، پناهندگان، علوم و تکنولوژی، توسعه پایدار و وضعیت زنان طبقه بندی می نماید.

۲-۳- تقسیم بندی بانک جهانی:

در تقسیم بندی بانک جهانی که تحت عنوان «قواعد و همکاری های توسعه ای سازمان های غیر دولتی» ارائه شده^{۱۲} ۶ گروه از سازمان ها قابل تشخیص است:

- آژانس های حمایت اجتماعی و امداد.
- سازمان های فنی تکنیکی.
- پیمانکاران خدمات عمومی.
- سازمانهای توسعه مشارکت مردمی شامل NGO هایی که بر امور خودداری، توسعه اجتماعی و دمکراسی متمرکزند.
- سازمان های هوادار توسعه انسانی، شامل NGO هایی برای شکل دادن به یک فرایند توسعه انسانی تلاش می کنند.
- گروه ها و شبکه های کارگزاری شامل سازمان هایی که برای رایزنی (لابی) به وجود آمده اند.

۲-۴- تقسیم بندی شبکه سازمانهای غیر انتفاعی فیلیپین:

¹² - World Bank: the Rules and Developing Co – operations of NGO: New York: 2003

در انتهای مناسب است به صورت موردنی، یک طبقه بندی از سازمان‌های غیر دولتی، را معرفی کنیم. این تقسیم بندی مربوط به شبکه سازمان‌های غیر دولتی و غیر انتفاعی در کشور فیلیپین است، به طور کلی NPIs¹³ یا نهادهای غیر انتفاعی - که عنوانی عام و شامل همه انواع سازمان‌های بخش سوم است - در فیلیپین شامل گروه‌های ذیل است:

- سازمان‌های غیر دولتی،
- سازمان‌های مستقل مردمی،
- جامعه مدنی،
- فرقه‌های داوطلب،
- شرکت‌های غیر انتفاعی و فاقد سرمایه

۳- دلیل رشد و گسترش بی سابقه سازمان‌های غیر دولتی

بسیاری از محققان بر این باورند که ظهور چهار بحران و دو انقلاب در جهان معاصر منجر به افول نقش دولت‌ها و رشد و توسعه این سازمان‌ها، شده است:^۱

الف) بحران دولت‌های رفاه: به حسب واقع، وعده‌ها و قول‌های دولت‌ها برای تامین رفاه مادی مردم طی گذشت سال‌ها عملی نشد و دولت‌ها از آن عاجز ماندند. دولت‌ها تصدی‌ها را در کنترل خود داشتند و این امر باعث بی انگیزگی، یا سرکوب ابتكارات مردم، وابستگی بیش از حد آن‌ها به دولت و سلب

¹³ Nonprofit Institutions

^۱- Anheier , Helmut K , Eva Hollerweger , work in the non – profit Forms , patterns & methodology , Meryland (2001)

مسئولیت از آن ها شد و این وضع به بحرانی به نام بحران دولت های رفاه منجر شد.

ب) بحران توسعه: بحران های اقتصادی دهه های گذشته موجب شد که در چارچوب بندی نظریه های توسعه تجدید نظر و در ظرفیت دولت عنوان عامل اساسی توسعه تشکیک شود. بنابر این نه فقط به رویکردهای مبتنی بر بازار تاکید و توجه بیشتری شد بلکه الگوهای توسعه مشارکتی و متکی بر ظرفیت های محلی نیز مورد توجه فراوان قرار گرفت.

ج) بحران زیست محیطی: فقر مستمر در کشورهای در حال توسعه، آن ها را ناگزیر از تخریب محیط زیست برای ادامه حیات و تأمین نیازهای اولیه خود کرده است. بدین جهت مردم در قالب تشکل های داوطلبانه، برای دفاع و حمایت از محیط زیست متحد شدند.

د) بحران کمونیسم: شکست تجربه احزاب کمونیسمی در اروپای مرکزی و شرقی منجر به این شد که سوء ظن عمیقی نسبت به توانایی دولت ها در تامین خواست های عمومی به وجود آید. این شکست باعث روی آوردن بیشتر مردم به رویکردهای مبتنی بر بازار و نیز مشارکت های سازمان یافته غیر دولتی شد.

ه) انقلاب ارتباطات: ظهور و گسترش بی سابقه اینترنت و ماهواره باعث شد تا مردم با آخرین تحولات و گروه های فعال و پیشتاز در دنیا مرتبط شوند. افزون اینکه، رژیم های اقتدار گرانمی توانستند بر شبکه های گسترده الکترونیکی و ماهواره ای سلطه یابند و در نتیجه فعالیتها از حالت فردی یا اجتماعی، حالت شبکه ای به خود گرفت.

و) انقلاب طبقه متوسط: رشد اقتصاد جهانی در دهه ۶۰ و ۷۰ موجب تقویت وایجاد طبقه متوسط در جهان شد. آنها توانستند سهم زیادی از تحصیلات عالی و توقعات اجتماعی و اقتصادی را به خود اختصاص دهند و در قالب حقوق بشر، رعایت و حرمت آنرا از دولت‌ها متوجه شوند. ولی رکودهای بعدی نتوانست پاسخ مناسبی به این توقعات بدهد، لذا سعی بر این شد که با سازماندهی خود در قالب گروه‌ها و تشکل‌های غیر دولتی، در پی ارتقا موقعیت خود برأیند.

پس از پایان جنگ جهانی دوم و با ایجاد سازمان ملل، مفهوم سازمان‌های غیردولتی نیز از فرآگیری بیشتری برخوردار شد. ماده ۷۱ منشور ملل متحد، در حالی که به وظایف و اختیارات شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل^{۱۴} می‌پردازد، نام سازمان‌های غیردولتی را به عنوان نهادهایی که شورا می‌تواند از طرفیت‌های آنان جهت کسب اطلاعات دست اول و بهینه در حیطه وظایف خود استفاده نماید، مطرح می‌کند. بر اساس منشور ملل متحد، شورای اقتصادی و اجتماعی می‌تواند با سازمانهای غیردولتی دست اندکار در مسایلی که در حوزه صلاحیت شورا قرار دارد، مشورت نماید.

سازمان‌های غیر دولتی گرچه براساس حقوق داخلی دولت‌ها تشکیل می‌شوند مع هذا ماده ۱۳ کنوانسیون سازمان ملل متحد دولت‌ها را ملزم به ایجاد امکانات برای مشارکت سیاسی این گروهها می‌نماید. بر اساس قطعنامه های مورخ ۱۹۵۰^۱ و ۱۹۶۸^۲ شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد و ماده یک

^{۱۴} - ECOSOC

^۱- قطعنامه (X) 288B شورای اقتصادی و اجتماعی ۱۹۵۰

^۲- قطعنامه (XLIX) 296 شورای اقتصادی و اجتماعی ۱۹۶۸

کنوانسیون ۱۹۸۶ استراسبورگ^۳ سه معیار در تعریف سازمان های غیردولتی به کار رفته است:

- ۱- عام المنفعه و بدون قصد سود جویی هستند.
- ۲- در چارچوب حقوق داخلی یک دولت و به ابتکار افراد خصوصی تشکیل می شوند و اعضای آن را نیز اشخاص حقیقی و حقوقی داخلی تشکیل می دهند.
- ۳- اعضای سازمانهای غیر دولتی می توانند از مقامات دولتی باشد به شرطی که لطمہ ای به آزادی بیان و اندیشه سازمان وارد نکند.

۴- کارکردهای مختلف سازمان های غیردولتی

نقشهای ارزشمندی که سازمانهای غیردولتی می توانند در چارچوب برنامه های دولت ایفا کنند عبارتند از: بیان نیازهای افراد ذی حق برای لحاظ کردن در برنامه دولتها، تهییه اطلاعات لازم برای برنامه ریزی دولت، سازماندهی اجتماعات برای بهره مندی از منافع برنامه ها، خدمات رسانی به جمعیتهای مناطق دور افتاده یا به عنوان مجرای ارتباطی با سایر سازمانهای غیردولتی.

اثربخشی چنین همکاریهایی به میزان تمایل دولتمردان محلی و مرکزی و نیز تمایل سازمانهای غیردولتی نیز بستگی دارد. کارکردهای یک سازمان غیردولتی را می توان در هشت قالب کلی تقسیم بندی کرد:

^۳- کنوانسیون استراسبورگ در مورد شخصیت حقوقی سازمان های غیر دولتی است.

۱-۴- جمع آوری، ارزیابی و انتقال اطلاعات:

بسیاری از سازمان های غیر دولتی از طریق اعضا و یا سازمان های وابسته خود در حوزه های ملی دست به جمع آوری اطلاعاتی در حیطه عملکرد خود می زنند. این گونه اطلاعات غالباً به صورت خبرنامه هایی که در موقع مقتضی در سطوح ملی یا بین المللی چاپ و منتشر می گردد و یا به صورت سالنامه هایی حاوی کلیه اطلاعات جمع آوری شده از وضعیت مورد بررسی در کشوری خاص و یا کشورهایی متفاوت، ارایه می گردد. مخاطبان این گونه اطلاعات، می توانند افکار عمومی و یا گروههای مشخصی از جامعه، همچون دولت، وکلا، حقوقدانان و یا اعضای پلیس باشند. شبکه های اطلاع رسانی ملی و یا بین المللی، نظیر اینترنت نیز نقش مهمی را در این راستا بازی می کنند.

۲-۴- اقدامات حمایتی و وکالتی:

برخی از سازمان های غیردولتی با استفاده از تیم مجرب خود در زمینه های موضوعی مختلف، اقداماتی حمایتی را نسبت به فرد و یا موضوع خاصی به عمل می آورند. هدف این گونه اعمال می تواند طیفی از اهداف کاملاً بشردوستانه را تا اهدافی صرفاً مادی بپوشاند. در هر حال، استفاده از این توانایی می تواند سازمان های غیردولتی را به نهادهایی حمایتی در یک جامعه تبدیل کند.

۴-۳- سیاستگذاری از طریق ارائه پیشنهاد به دولت یا سازمان بین المللی:

تعداد زیادی از سازمانهای غیردولتی تلاش می نمایند تا با ارائه راهکارهایی اجرایی و یا تئوریک، در زمینه های مختلف، دست به سیاستگذاری یا قانونگذاری بزنند. به عنوان مثال می توان موارد زیر را متذکر شد:

کمک نمایندگان سازمان های غیردولتی در تهیه مفاد حقوق بشری منشور سازمان ملل مانند پیش بینی تشکیل کمیسیونی برای ارتقای حقوق بشر؛ به نتیجه رسیدن اعلامیه منع تبعیض علیه زنان (سال ۱۹۶۷) و کنوانسیون منع تمامی اشکال تبعیض علیه زنان (سال ۱۹۷۹) در اثر تلاش مستمر سازمان های غیردولتی مرتبط با امور زنان؛ کمک شایان توجه سازمان های غیردولتی به کمیسیون بین المللی حقوقدانان و انجمن بین المللی قوانین کیفری در راستای تهیه پیش نویس کنوانسیون منع شکنجه (۱۹۸۴)؛ علاوه بر موارد ذکر شده، سازمان های غیردولتی، مشارکت فعالی نیز در خلال کنفرانس های جهانی داشته اند. حضور مؤثر این سازمانها به ویژه در کنفرانس جهانی حقوق بشر (وین)، کنفرانس جهانی زنان در (پکن)، کنفرانس های جهانی زمین (ریودوژانیرو و ژوهانسبورگ)، کنفرانس منع تبعیض نژادی (دوربان آفریقای جنوبی)، همایشهای جهانی، ارتقای درستکاری و مبارزه با فساد و دیگر کنفرانس های نظیر آن چشمگیر بوده است. در تمامی این کنفرانس ها، سازمان های غیردولتی ضمن مشارکت در مباحث کنفرانس و امور مربوط به تهیه پیش نویس اسناد نهایی،

اقدام به برپایی نمایشگاه های عکس، پوستر، نقاشی و کتاب در خصوص حوزه های تحت پوشش خود و یا تبلیغ مراسم و آیین گروه و سازمان خویش نمودند.

۴-۴- آموزش، پژوهش و انجام مطالعات:

آموزش از جمله ضرورتهای یک جامعه مدنی پویاست. در این راستا، سازمان های غیردولتی می توانند به آموزش گروه هایی از جامعه بپردازند که فرصتی برای بهره مندی از آموزش های رسمی جامعه نداشته یا ندارند.

یک نهاد غیردولتی می تواند با آموزش بخشی از جامعه همچون زنان خانه دار به منظور نیل به اهدافی همچون ایجاد فرهنگ صرفه جویی، نحوه تربیت فرزند، روش های کنترل خانواده، افزایش بهره وری در مدیریت خانواده و صدها موضوع دیگر، گام مهمی را در جهت ارتقای آگاهی های عمومی بردارند.

سازمانهای غیر دولتی می توانند با تشکیل تیم های کارشناسی و مجريب در حیطه های مورد نیاز جامعه دست به پژوهشها کلی و یا موردي زده و نتایج آن را در اختیار بخش دولتی مربوط به آن قرار دهند و یا به اطلاع عموم برسانند. این امر علاوه بر افزایش آگاهی عمومی می تواند باعث ارتقای کارآیی نظام اداری بخش دولتی گردد.

۴-۵- جمع آوری و ارائه کمک های حقوقی و بشردوستانه:

شاید بتوان یکی از خصایص هر یک از جوامع انسانی را، درگیر بودن آن با معضل های اجتماعی دانست. مسائلی از قبیل فقر، مصرف مواد مخدر، شیوع برخی بیماری ها، اشاعه فساد و بی بند و باری، معضلات زیست محیطی، تنش

های اجتماعی، فقر فرهنگی، فاصله طبقاتی از مهمترین معضلات اجتماعی به حساب می آیند.

اگرچه در بسیاری موارد، بخش رسمی و دولتی با اختصاص بودجه هایی ویژه و تأسیس سازمان هایی خاص، سعی در غلبه بر این معضلات دارد؛ اما غالباً گستردگی حیطه معضلات اجتماعی کارآبی کامل و مطلوب این نهادهای دولتی را به زیر سوال می برد.

۴-۶- تشریک مساعی:

برخی از سازمان های غیردولتی با ارایه راهکارهای اجرایی و یا نظری به برخی از نهادهای بین المللی، افراد و یا حتی دولتها در انجام برنامه ها و یا پروژه هایی منطبق با اصول اساسنامه خود کمک نموده و با آنان همکاری دارند.

۴-۷- کارکرد تبلیغاتی از طریق ستایش یا محکومیت:

این کارکرد از سوی بیشتر سازمان های غیردولتی فعال در زمینه های متفاوت حقوق بشری و یا محیط زیست به شکل های مختلف انجام می پذیرد. خبرنامه ها و سالنامه های این گونه سازمان ها از یک سو و همچنین سخنرانی های آنها در جلسات مختلف نهادهای دولتی یا غیردولتی، این کارکرد را عینیت بسیاری بخشیده است.

۴-۸- ایفای نقش ناظر در تعهدات داخلی و بین المللی دولت:

برخی از سازمان های غیردولتی اگرچه به صورتی غیررسمی اما از طریق گزارشاتی که منتشر می کنند به ارزیابی میزان پایبندی دولت متبع خود و یا سایر دولت ها به تعهدات داخلی و یا بین المللی آنها می پردازند. این راهکار در غالب سازمان های غیردولتی فعال در زمینه های حقوق بشر، رفع فقر، مبارزه با مواد مخدر و رفع نابسامانی های اجتماعی قابل مشاهده است.

۵- جایگاه قانونی سازمان های غیر دولتی در جمهوری اسلامی ایران:

۱-۵- قانون اساسی

اصول ۲۶ و ۲۷ قانون اساسی بر آزادی احزاب، جمیعت ها و انجمن های سیاسی و صنفی و اقلیت دینی شناخته شده تصریح دارد. قوانین موضوعه، همچنین حق تشکیل اجتماعات و راهپیمایی ها را به رسمیت می شناسد.

این مهم ناشی از اصل آزادی های فردی است که موجب به رسمیت شناختن حقوق اساسی مردم توسط دولت می باشد. طبق اصل ۵۶ قانون اساسی: «حاکمیت مطلق بر جهان و انسان از آن خداست وهم او انسان را بر سرنوشت اجتماعی خویش حاکم ساخته است. هیچ کس نمی تواند این حق الهی را از انسان سلب کند.» حاکمیت مردم در تعیین سرنوشت خویش ایجاد می کند تا مردم بتوانند این حق را از طریق تشکل های مسالمت آمیز که با اصول قانونی و اسلامی در تضاد نباشد اعمال کنند. چنین حقی عام و شامل پیگیری خواسته ها و حقوق اساسی، انسانی و اجتماعی است. بنابر این تشکل های مردمی ناشی از حقوق اساسی است. سابقه این حق را می توان در سیره رسول خدا (ص) یافت. چرا که قبل از اسلام، جوانان مکه گروهی به نام حلف الفضول برای مبارزه با جور و فقر تشکیل دادند. بعد از بعثت، رسول خدا با استقبال از این اندیشه فرمودند:

امروز هم اگر چنین گروهی تشکیل شود با آنان حاضر به همکاری هستم و این کار خیر را با هیچ غنیمت و ثروتی معامله نمی کنم.^{۱۵}

۵-۲- قانون مدنی

با این که حق ایجاد تشكل های مردمی ناشی از حقوق اساسی است و در دامنه حقوق خصوصی نمی گنجد، اما می توان موادی از قانون مدنی را استخراج کرد که مبانی قانونی سازمان های غیر دولتی را مورد تایید قرار می دهد. علاوه براین دولت ایران از متعاهدین میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۹۶) می باشد که به موجب ماده ۹ قانون مدنی بمنزله قانون داخلی تلقی می گردد. این میثاق، حق آزادی بیان، حق اجتماع مسالمت آمیز (ماده ۲۱) و حق عضویت در انجمن ها (ماده ۲۲) را تضمین می کند.

مسلم است که حق اجتماع مسالمت آمیز، حق آزادی بیان و حق عضویت در انجمن ها از جمله اساسی ترین اصول پذیرفته شده برای حق پیگیری اهداف مشترک در قالب سازمان های غیر دولتی است.

از طرف دیگر ماده ۱۰ قانون مدنی بر نفوذ قراردادهای خصوصی دلالت دارد و ماد ۱۸۳ نیز به تعریف عقد می پردازد. منظور از قرارداد، توافق در اراده به منظور ایجاد اثر حقوقی است. از این رو به نظر می رسد تشكل غیر دولتی نوعی قرارداد جمعی است. قرارداد جمعی بدین معنا است که در یک طرف عده ای از اشخاص دارای هدف مشترک قرار گرفته و رضای آنان توسط اکثریت یا نمایندگان آن اشخاص اعلان می شود.^۱

در تشكل های غیر دولتی اراده جمعی، به منظور ایجاد شخصیت حقوقی (سازمان غیر دولتی) توسط هیات موسس یا هیات مدیره اعلام می شود.

^{۱۵}- تاریخ اسلام، دکتر آیتی، ص ۶۷

^{۱۶}- دکتر ناصر کاتوزیان، دوره مقدماتی حقوق مدنی، ص ۱۶

۵-۳- قانون تجارت

ماده ۵۸۴ قانون تجارت به صورت خاص به سازمان های غیردولتی اشاره دارد: « تشکیلات و موسساتی که برای مقاصد غیر تجاری تاسیس شده یا بشوند از تاریخ ثبت در دفتر مخصوصی که وزارت عدیله معین خواهد کرد شخصیت حقوقی پیدا می کنند. »

ماده ۵۸۵ شرایط ثبت موسسات و تشکیلات مذکور را منوط به نظام نامه وزارت عدیله می کند.

۵-۴- آیین نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و موسسات غیر تجاری

آیین نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و موسسات غیر تجاری مصوب ۱۳۳۷ به تعریف چگونگی ثبت و انحلال می پردازد.

ماده ۱ آیین نامه می گوید:

« مقصود از تشکیلات و موسسات غیر تجاری مذکور در ماده ۵۸۴ قانون تجارت، کلیه تشکیلات و موسساتی است که برای مقاصد غیر تجاری از قبیل امور علمی یا ادبی یا امور خیریه و امثال آن تشکیل می شود اعم از آن که موسسان تشکیل قصد انتفاع داشته یا نداشته باشند. »

تشکیلات و موسسات مذبور از لحاظ انطباق با مقررات این آیین نامه به دو قسمت می شوند:

الف) موسساتی که مقصود از تشکیل آن جلب منافع و تقسیم آن بین اعضای خود نباشد.

ب) موسساتی که مقصود از تشکیل آن ممکن است جلب منافع مادی و تقسیم منافع مذبور بین اعضای خود یا غیرباشد. مانند کانون های فنی و حقوقی و غیره.

۵-۵- قانون فعالیت احزاب، جمعیت ها و انجمن های سیاسی و صنفی و انجمن های اسلامی یا اقلیت های دینی شناخته شده:

این قانون در راستای اصل ۲۶ قانون اساسی به صورت طرح تقدیم مجلس شد و در شور اول به تصویب رسید، قانون مذکور دو فصل دارد:

فصل اول تعاریف،

فصل دوم: حقوق گروه‌ها،

در رابطه با قانون مذکور نکات زیر قابل ذکر می‌باشد:

۱- قانون گذار بدون توجه به تفاوت معانی اصطلاحی و عرفی انجمن، جمعیت،

حزب و گروه... کارکرد یکسانی برای عناوین مذکور درنظر گرفته است.

۲- ماده ۲ قانون از تشکیلات صنفی و حرفه‌ای نام برده شده است، اما تنها

به ذکر حقوق گروه‌های می‌پردازد که دارای کارکرد سیاسی هستند.

۳- قانون مذکور تنها به گروه‌های سیاسی پرداخته و از گروه‌های غیر دولتی

و غیر انتفاعی و غیر سیاسی تحت عنوان سازمان غیر دولتی یا NGO یاد

نشده است.^۱

۴-۵- قانون کار و امور اجتماعی و دستور العمل تاسیس و تشکیل انجمن

های صنفی و کانون‌های مربوط قانون کار و امور اجتماعی:

انجمن‌های صنفی و کانون‌های مربوط موضوع ماده ۱۳۱ قانون کار هستند. به

موجب ماده «۱۳۱» و در اجرای اصل بیست و ششم قانون اساسی جمهوری

اسلامی ایران و به منظور حفظ حقوق و منافع مشروع و قانونی و بهبود وضع

اقتصادی کارگران و کارفرمایان، که خود متضمن حفظ منافع جامعه باشد،

کارگران مشمول قانون کار و کارفرمایان یک حرفه یا صنعت می‌توانند مبادرت به

تشکیل انجمن‌های صنفی نمایند.

این سازمان‌ها توسط وزارت کار و امور اجتماعی به ثبت می‌رسند.

۶-۷- آیین نامه تشکل‌های اسلامی دانشگاه‌ها

تصویب جلسه ۲۶۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تاریخ ۱۳۷۰/۸/۲۸ تعریف زیر

را از تشکل‌های اسلامی دانشجویی ارائه می‌دهد:

^۱- زهرا مراثلو، بررسی جایگاه قانونی سازمان‌های غیر دولتی در ایران، شورای جمعیت، بهار ۱۳۷۹، ص ۲۰

«تشکل اسلامی دانشجویی (از قبیل انجمن اسلامی یا جامعه اسلامی دانشجویی و) جمعیتی است مرکب از دانشجویان داوطلب مسلمان که در هر یک از مراکز آموزش عالی می تواند به وجود آید و در محدوده وظایف قانونی خود فعالیت کند.»

۵-۸- مصوبه چگونگی اعمال ضوابط و مقررات تاسیس مراکز، موسسات، کانون ها و انجمن های فرهنگی و نظارت بر فعالیت آنها:

مصطفوی شماره ۲۷۵۱/د ش شورای مشترک کمیسیون های شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۱۳۵۷/۱۲/۲۷ چگونگی اعمال ضوابط و مقررات تاسیس مراکز، موسسات، کانون ها، انجمن های فرهنگی و نظارت بر فعالیت آن ها را معین می کند.

ماده یک این مصوبه مقرر می دارد:

«مراکز، موسسات، کانون ها و انجمن های فرهنگی، تشکیلاتی است که با اهداف و مقاصد فرهنگی اعم از انتفاعی یا غیرانتفاعی (بر طبق ماده ۵۸۴ قانون تجارت و آیین نامه اصلاحی ثبت تشکیلات و موسسات غیر تجاری مصوب ۱۳۳۷) و بر اساس شرایط مندرج در این ضوابط به مسئولیت اشخاص حقیقی یا حقوقی اعم از دولتی، عمومی و خصوصی، توسط افراد واجد شرایط برای فعالیت در یک یا چند قلمرو فرهنگی، هنری و سینمایی و مطبوعاتی و با سرمایه ایرانی تشکیل می گرددند و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مجوز تاسیس و نظارت بر فعالیت ها و انحلال آن ها را صادر می کند.»

۵-۹- مصوب شورای عالی اداری درباره نحوه صدور مجوز تاسیس سازمان های غیر دولتی:

این مصوبه و آیین نامه اجرایی آن درباره نحوه صدور مجوز تاسیس سازمان های غیر دولتی شاید اولین تجربه در این زمینه باشد. ماده ۱ آیین نامه اجرایی مصوب مذکور مقرر می دارد:

«در این آیین نامه کلمه سازمان یا سازمان ها به کلیه انجمن ها، موسسات و گروه هایی مشمول تعریف مندرج در بند ۱ مصوبه مورخ ۱۳۷۸/۱۲/۱۱ شورای عالی اداری همچنین سازمان های فراغیر مانند مجمع، شبکه، خانه و اطلاق می شود.»

مرجع ثبت موسسات مذکور کمیته مستقر در استانداری ها است. مصوبه اخیر شرایط قانون جامع را نداشته و در مقیاس با تسهیل شرایط و زمینه برای فعالیت این سازمان ها، بر نظارت و محدودیت ها تاکید بیشتری کرده است. نگرش مصوبه فوق حاکی از ملاحظه شدید قانونگذار نسبت به سازمان های غیر دولتی و کارکردهای آنان است.

۵-۵- قانون برنامه چهارم توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی

کشور:

در ماده «نود و هشتم» این قانون، دولت مکلف شده است به منظور حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی، ارتقای رضایت مندی عمومی و گسترش نهادهای مدنی، اقداماتی را صورت دهد که مهمترین آن تدوین طرح جامع مشارکت و نظارت مردم، سازمانها، نهادهای غیردولتی و شوراهای اسلامی، در توسعه پایدار کشور و فراهم کردن امکان گسترش کمی و کیفی نهادهای مدنی با اعمال سیاست های تشویقی است، این اقدام در بند «و» این ماده مورد اشاره قرار گرفته است. همچنین در ماده «یکصدم» این قانون، دولت به منظور ارتقای حقوق انسانی، استقرار زمینه های رشد و تعالی و احساس امنیت فردی و اجتماعی در جامعه، موظف شده است منشور حقوق شهروندی را مشتمل بر محورهای آمده در همین ماده، تنظیم و به تصویب مراجع ذیربطری برساند. یکی از این محورها «بند د» در رابطه با تأمین آزادی و امنیت لازم، برای رشد تشکل های اجتماعی در زمینه

صیانت از حقوق کودکان و زنان تنظیم گردیده است و محور دیگر «بند ج» هدایت فعالیت های سیاسی، اجتماعی به سمت فرآیندهای قانونی و حمایت و تضمین امنیت فعالیت ها و اجتماعات قانونی را خواستار شده است که هر دو بند را می توان در راستای تجهیز و توانمندسازی نهادهای مدنی در جهت حضور هر چه بهتر و بیشتر در صحنه اداره امور کشور دانست.

در ماده (یکصد و چهل) همین قانون نیز، به دولت اجازه داده شده است، به منظور توسعه بخش خصوصی و تعاونی و جلب مشارکت تشکل های غیردولتی و سایر بخش های جامعه مدنی در اداره امور کشور و افزایش کارآمدی مدیریت دولتی، در مواجهه با چالش ها و استفاده از فرصت ها و منابع ملی، اقدامات ذیل را انجام دهد:

الف) کمک به ایجاد و توسعه و قانونمندی نهادهای غیردولتی لازم برای توسعه کارآفرینی، ترویج فرهنگ خدمت، توسعه سلامت و شفافیت اداری و حفاظت از محیط زیست و ارتقای استانداردهای زیست محیطی و سلامت مردم، بر مبنای هدف محوری و مسئولیت پذیری.

ب) تشکیل واحد سازمانی مناسب، برای تقویت و حمایت از بخش غیردولتی، در زمینه های نهادسازی، آموزش، ایجاد تسهیلات، توجیه و رفع موانع اداری در سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور و کلیه وزارتخانه ها و سازمان های مستقل دولتی.

بررسی و ارزیابی همین سه ماده از قانون برنامه چهارم توسعه به خوبی نشانگر عزم واقعی و راسخ قانونگذاران در جهت جامعه عمل پوشاندن به اندیشه حضور مردم در صحنه اداره امور کشور می باشد.

۶- وضعیت سازمانهای غیردولتی در ایران به لحاظ آماری:

در سال ۱۳۸۳، مرکز آمار ایران نسبت به آمارگیری از وضعیت تشکلهای غیردولتی در کشور مبادرت نمود.^{۱۶} آمارگیران با مراجعه‌ی مستقیم به تمامی سازمانهای غیردولتی موجود در کشور و انجام مصاحبه با مسئولان سازمان غیردولتی، نسبت به تکمیل پرسشنامه مربوط اقدام نمودند. هدف از اجرای طرح مذکور، جمع آوری آمار و اطلاعات لازم از ویژگیهای سازمانهای غیردولتی برای شناسایی توانمندی‌ها، امکانات، سطح، نوع، زمینه گسترش خدمات و... به منظور برنامه‌ریزی و سیاست گذاری سازمانهای غیردولتی در کشور عنوان گردیده است.

مهمترین یافته‌های طرح مذکور در زمینه‌های مختلف به شرح زیر می‌باشد:

۱- تعداد سازمان‌های غیردولتی (NGOs)

نتایج این طرح نشان می‌دهد که در سال ۱۳۸۳ تعداد ۶۹۱۴ سازمان غیردولتی و ۱۰۳۹ شعبه مربوط به سازمان‌های غیردولتی در کشور وجود داشته است.

۲- استان‌های تهران، اصفهان و فارس به ترتیب با ۱۱۱۴، ۹۴۸ و ۴۹۶ سازمان، دارای بیشترین تعداد سازمان غیردولتی و استان کهگیلویه و بویراحمد با ۵۹ سازمان کمترین تعداد سازمان‌های غیردولتی را دارا می‌باشند.

۳- وضعیت ثبت و مجوز سازمان‌های غیردولتی (NGOs)

از مجموع ۶۹۱۴ سازمان غیردولتی تعداد ۳۶۹۳ سازمان ثبت شده و تعداد ۳۲۲۱ سازمان ثبت نشده وجود دارند. همچنین از مجموع سازمان‌های غیردولتی ۶۱۸۶

^{۱۶}- این آمار در حال حاضر تنها آمار معتبر موجود در کشور درخصوص سازمانهای غیر دولتی می‌باشد.

سازمان دارای مجوز از دستگاه ها، سازمان ها و مراکز مربوط می باشند و ۷۲۸ سازمان فاقد مجوز می باشند.

۶-۴- براساس اظهار مسئولان سازمان های غیردولتی، نیروی انتظامی با ۲۰۸۰ فقره و سازمان ملی جوانان با ۱۳۱۲ بیشترین مجوز را برای فعالیت سازمان های غیردولتی صادر کرده اند.

شایان ذکر است علاوه بر دو مرکز فوق الذکر، سایر مراکز صادر کننده مجوز وزارت کشور، استانداری ها، فرمانداری ها، سازمان بهزیستی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان حفاظت محیط زیست می باشند.

۶-۵- موضوع فعالیت سازمان های غیردولتی

فعالیت سازمان های غیردولتی و شعبه های آن ها بیشتر در فعالیت های پولی، مالی و قرض الحسن متمرکز بوده است و سازمان هایی با فعالیت در زمینه‌ی سالمدان و کودکان کمترین تعداد را به خود اختصاص داده اند.

علاوه بر این سازمانهای غیردولتی در سایر موضوعات چون نیکوکاری، امور خیریه و بشر دوستانه، فرهنگی، حمایتی، آموزش، محیط زیست، بهداشت و درمان، علمی و پژوهشی، مذهبی، توانبخشی، هنری، ورزش، گردشگری و ادبی فعالیت داشته‌اند.

۶-۶- مرجع تصمیم گیری در سازمان های غیردولتی

در سازمان های غیردولتی بالاترین مرجع تصمیم گیری به دو صورت مجمع عمومی هیئت امنا و مجمع عمومی اعضا می باشد و نتایج طرح نشان می دهد از مجموع ۶۹۱۴ سازمان غیردولتی تعداد ۴۱۴۷ سازمان از نوع هیئت امنایی و تعداد ۲۷۶۷ سازمان از نوع مجمع عمومی اعضا می باشند.

۶-۷- پست تصمیم گیران سازمان

تقریباً ۳۴ درصد از ارکان سازمان های غیردولتی اعم از مؤسسان، بازرسان، هیئت امنا و هیئت مدیره و مدیرعامل دارای پست دولتی می باشند.

۶-۸- منبع تأمین هزینه‌ها:

اصلی‌ترین منبع تأمین هزینه‌های جاری این سازمان‌ها، کمک‌های مردمی و سازمان‌های غیردولتی می‌باشد که حدود ۵۲ درصد سازمان‌های غیردولتی هزینه‌های خود را از این طریق تأمین نموده اند.

علاوه بر این سازمانهای غیر دولتی کشور از سایر منابع از جمله کمک‌های دولتی و دستگاههای عمومی، فروش کالا یا خدمات، حق عضویت و کمک‌های سازمانهای بین‌المللی جهت تأمین هزینه‌های جاری خود بهره‌مند گردیده‌اند.

۷- مشکلات فرا روی فعالیت تشکلهای مردمی:

به منظور بررسی مشکلات و نقطه نظرات تشکلهای غیر دولتی در کشور، کارگاه مشورتی مختلفی برگزار گردیده است که در آن سازمانها و تشکلهای غیردولتی به بیان مشکلات فراروی کارکرد خود در عرصه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی پرداخته‌اند. برخی از مهمترین مشکلات موجود به شرح زیر می‌باشد:

۷-۱- مشکلات ثبتی و حقوقی

وجود مراکز متعدد دولتی در ثبت یک سازمان غیردولتی باعث گردیده است که فرایند ثبت سازمانهای مذکور طولانی و سخت گردد به نحویکه در ثبت یک تشکل مردمی ارگانهای دولتی ذیل دخیل هستند:

- وزارت کشور
- قوه قضائیه (اداره ثبت مربوط به این قوه)
- اداره اوقاف و امور خیریه- انجمنهای خیریه و نوع دوستانه می‌توانند در اداره اوقاف ثبت شوند.
- وزارت تعاظون- این وزارت خانه مجوز فعالیت برای تعاونیهای مختلف را صادر می‌کند. بسیاری از سازمانهای غیردولتی در سطح استانها و پایتخت راه حل

آسانتر برای ثبت شدن را ثبت در قالب تعاونی می بینند. برای نمونه می توان شبکه سازمانهای غیردولتی زنان را نام برد.

- وزارت آموزش، علوم و فن آوری- این وزارت خانه مجوز ثبت برای مؤسسه های تحقیقاتی و علمی را صادر می کند.

- وزارت کار- انجمنهای تخصصی و اتحادیه های صنفی، مجوز ثبت خود را از این وزارت خانه کسب می کنند.

- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی- سازمانهای غیردولتی فعال در زمینه مسائل انتشاراتی برای کسب مجوز به این وزارت خانه رجوع می کنند.

- وزارت امور خارجه- این وزارت خانه اولین مرجع ملی برای ثبت تشکلهای مردمی داوطلبان بین المللی که مایل به فعالیت در ایران هستند، می باشد. تشکلهای مردمی داوطلب محلی برای هرگونه فعالیت بین المللی و یا تماس با مراکز خارج از ایران از طریق این وزارت خانه اقدام می کنند.

- سازمان ملی جوانان

- سازمان حفاظت محیط زیست- این سازمان به تشکلهای زیست محیطی فقط مجوز فعالیت می دهد.

در تمام این جریانها، نیروی انتظامی و تصویب اساس نامه از سوی آنها، نقش اساسی دارد.

۷-۲- وجود قوانین پیچیده و دست و پاگیر

با اینکه یک قرن از زمان تنظیم سیستم حقوقی در ایران گذشته و در سالهای معاصر به نقش جامعه مدنی - بویژه سازمانهای غیردولتی- توجه بیشتر شده است، با این وجود، تشکلهای مردمی داوطلب و تشکلهای مردمی با محدودیتهای حقوقی و قانونی بسیاری روبه رو هستند.

علاوه بر این سیستم حقوقی براساس تردید و سوء ظن نسبت به تشکل ها و انجمنها شکل گرفته است، به طوری که چگونگی ارتباط مراکز دولتی با فعالیتهای داوطلبانه بروشنی تعریف نشده است.

۷-۳- کثرت مراکز تصمیم گیری

هر کدام از نهادهای مرتبط دیدگاههای خود را دنبال می کنند، سیاستهای غیرهمانگ و پراکنده، موانع بسیاری برای تشکلهای مردمی داوطلب به وجود آورده است.

۸- اقدامات و تجارت سازمانهای جامعه مدنی در امر مبارزه با فساد:

سازمانهای جامعه مدنی در قالب سازمانهای غیر دولتی^{۱۷} گروهها و روزنامه نگاران در سرتاسر جهان اقدام به اجرای سیاستهای ضد فساد نموده اند و از این رهگذر تلاش نموده اند نسبت به مبارزه با این پدیده شوم اقدام و ضمن ارتقاء آگاهی های جامعه نسبت به این امر، آحاد جامعه را در راستای شرکت در تصمیم گیریهای مهم تشویق و یک کanal ارتباطی بین دولتمردان و شهروندان ایجاد نمایند.

بررسی های صورت گرفته حاکی از این می باشد که اقدامات سازمانهای جامعه مدنی در راستای مبارزه با فساد را می توان به صورت زیر دسته بندی نمود: ارتقاء آگاهی جامعه^{۱۸}، نظارت بر تهیه و تدارک کالا در بخش عمومی، مناقصه و مزایده^{۱۹}، تبلیغات و انتخابات^{۲۰}، دسترسی به اطلاعات^{۲۱}، نظارت بر نهادهای عمومی^{۲۲} و ایجاد شاخص های اندازه گیری برای سنجش فساد^{۲۳}.

در ادامه به برخی از مهمترین اقدامات صورت گرفته در هر بخش پرداخته و نسبت به نحوه اجرا و نتایج بدست آمده توضیح داده خواهد شد. البته می بایستی

¹⁷ - NGOs

¹⁸ - Awareness Raising

¹⁹ - Procurement

²⁰ - Election Campaigns

²¹ - Access to Information

²² - Public Institutions Monitoring

²³ - Corruption Indexes

توجه نمود که تدابیر اتخاذ شده رابطه مستقیمی با شرایط خاص هر کشور و میزان شیوع فساد در بخش های مختلف دارد. به عنوان مثال در برزیل که کشوری پهناور می باشد، جوامع مدنی از طریق تهیه برنامه رادیویی نسبت به اشاعه روشهای مقابله با فساد اقدام و در زمینه افزایش سطح آگاهی های جامعه موفقیتها را کسب نموده اند.

از طرفی در لبنان، با توجه به شیوع فساد در زمینه پروژه های ساختمانی، شعبه سازمان شفافیت بین الملل در آن کشور نسبت به تهیه دستورالعمل نحوه اخذ پروانه ساختمان برای شهروندان اقدام نموده است و یا در قزاقستان با توجه به شرایط خاص آن، دستورالعملی برای استاندارد سازی سیستم قضائی تهیه و به اجرا گذارده شد و همچنین شعبه سازمان شفافیت بین الملل در کشور بنگلادش شهروندان را در زمینه نظارت بر اقدامات و تصمیمات متعدد توسط پارلمان کمک نموده است.

۱-۸- برنامه های رادیو تلویزیونی ضد فساد:

شعبه سازمان شفافیت بین الملل در برزیل نسبت به ایجاد یک مرکز رادیویی با همکاری یک گروه رادیو تلویزیونی در راستای تهیه برنامه های آموزشی مبارزه علیه فساد و رشوه اقدام نمود. شنوندگان رادیو مورد نظر بیشتر در سطح میانه جامعه به بالا می باشند. این برنامه تحت عنوان «به فساد نه بگوئید» (Say no to corruption) تهیه و از طریق رادیو پخش گردیده است.

۲-۸- تهیه کتاب مرجع

کتاب مذکور با اقتباس از کتاب مرجع سازمان شفافیت بین الملل^{۲۵} (TI Source Book) تهیه گردیده است و هدف از آن، توصیف نقش نهادها و

²⁴ - Source Book-Brazil

²⁵ - کتاب مرجع سازمان شفافیت بین المللی بیان می دارد که مبارزه بر علیه فساد مستلزم همکاری نهادها و بازیگران مختلف در یک سیستم سیاسی خاص می باشد. این همکاری می باستی بر اساس مفاهیم موجود در سیستم صداقت ملی (NIS) هر کشور انجام گیرد. در این کتاب سعی می گردد که نسبت به بیان نقش بازیگران مختلف در سیستم صداقت ملی و تبادل تجربیات نهادهای مختلف سیستم سیاسی اقدام گردد.

بازیگران مختلف در چارچوب سیستم درستکاری و صداقت ملی بربزیل^{۲۶} می‌باشد. علاوه بر این نقاط ضعف و قوت نهادها و بازیگران مذکور در ارتباط با مدل بین المللی توصیف می‌گردد. کتاب مذکور وسیله‌ایی جهت بررسی و شاخص سازی و تشخیص نقاط مبتلا به فساد می‌باشد.

از جمله مشکلات فرا روی اجرای شدن توصیه‌های عنوان شده در کتاب مرجع بربزیل را می‌توان بی تفاوتی عمومی نسبت به معضل فساد و تصور این امر که فساد امری محظوظ و چاره ناپذیری می‌باشد، دانست. علاوه بر این در کتاب مذکور، یکسری اقدامات وسیع ضد فساد در ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی توصیه گردیده که تنها هنگامیکه معضل فساد در ارتباط با شرایط ساختاری و الگوهای رفتاری نهادهای جامعه بررسی و با تلاش فراوان به ایجاد تحول در آنها همت گمارده شود، قابل رفع می‌باشد.

۸-۳- برگزاری همایش (کره جنوبی عاری از فساد در قرن ۲۱):

همایش مذکور با هدف تبادل اطلاعات بین بازیگران مختلف در عرصه سیاسی – اجتماعی کره جنوبی از جمله جامعه مدنی و بخش عمومی و خصوصی در خصوص نحوه مبارزه با فساد و بهترین اقدامات صورت گرفته به صورت سالیانه برگزار می‌گردد.

علاوه بر این شبکه ضد فساد کره جنوبی^{۲۷} که شامل مجموعه‌ای از سازمانهای غیردولتی است در سال ۱۹۹۹ به عنوان شاخه سازمان شفافیت بین الملل پذیرفته شد و TI-Korea نام گرفت. از جمله اقدامات موفق این شبکه می‌توان به موار زیر اشاره نمود.

در سال ۲۰۰۰ TI-Korea تحقیقی در میان ۳۰ شرکت بخش خصوصی برای بررسی نظام نامه‌های اخلاقی و رفتاری آنها انجام داد. نتایج این تحقیق

²⁶ [The Brazilian National Integrity System] - NIS

²⁷ Anti-Corruption Network in Korea

مشخص ساخت که تنها هشت شرکت دارای چنین نظام نامه ای هستند ولی آنها نیز به طور کامل مفاد آن را رعایت نمی کنند.

همکاری با تعدادی از شهرداری ها، ارگان های دولتی و شرکت های خصوصی بمنظور برپایی همایش مبارزه با فساد که این امکان را برای سایرین فراهم نمودند تا با استفاده از تکنیک الگوگیری^{۲۸} موجب بهبود موقعیت سازمان خود شوند.

در کره جنوبی استراتژی دولت برای مقابله با فساد در دستگاه پلیس متکی برهمکاری سازمانهای غیردولتی است. یکی از فعالیت های این سازمانها بررسی متناوب سطح فسادر نیروی پلیس و انتشار موارد تخلف، برای آگاهی افکار عمومی می باشد.

۸-۴- ایجاد بانک اطلاعاتی فساد در سطح ملی (مراکش)

بانک اطلاعاتی مذکور توسط شعبه سازمان شفافیت بین الملل در مراکش تهیه و هدف از ایجاد آن یک مرکزیت واحد حاوی اطلاعات شفاف و قابل دسترسی در خصوص مسائل مرتبط با فساد می باشد. این اطلاعات از ۱۸ روزنامه يومیه، ۲۵ روزنامه هفتگی و ۶ ماهنامه استخراج و تمامی کتب منتشر شده در این خصوص (به زبانهای عربی و فرانسه) را شامل می گردد.

به همین منظور با رسانه ها، مراکز دانشگاهی، بخشهای مختلف سیستم قضایی جهت اطلاع از اقدامات حقوقی مبارزه با فساد، کانون وکلا، نهادهای کنترل کننده امور مالی، دادستان کل، نهادهای مربوط به برگزاری انتخابات یک ارتباط سیستماتیک و مستمر برقرار گردیده است.

۸-۵- تهیه برنامه های تلویزیون ضد فساد (نیجریه):

هدف از اجرای برنامه فوق، تولید یک سری از برنامه های تلویزیونی کوتاه مدت به منظور ارتقاء سطح آگاهی های جامعه درمورد معضل فساد در نیجریه بوده است. این برنامه ها در خصوص بخشهای بهداشت و درمان، تحصیل و گمرک تهیه و

²⁸ Benchmarking

تنظیم گردید چرا که بیشترین فساد در کشور نیجریه مربوط به بخشهای مذکور است. برنامه تلویزیونی توسط سازمان غیر دولتی^{۲۹} تهیه و تنظیم شده است.

۶-۸- اقدام برای ارتقاء آگاهی عمومی در خصوص فساد و عواقب آن (اسلواکی)

شعبه سازمان شفافیت بین الملل در اسلواکی یک سری اقدامات را برای افزایش آگاهی های عمومی و جلوگیری از روند انفعالی اجتماع و بسیج عموم جامعه برای ایجاد تحولات لازم صورت داده است. بر اساس شاخص ادراک فساد (CPI)، کشور اسلواکی از میزان بالای فساد برخوردار می باشد. شهروندان در اسلواکی به صورت معمول با موارد فساد مواجه می گردند و آگاهی های آنان در خصوص علل آن و اینکه چگونه با آن مبارزه نمایند، پایین است. شعبه سازمان شفافیت بین الملل در این کشور برای ورود به موضوع در ابتدا نسبت به انتشار مقالات در روزنامه ها، برگزاری مسابقات در خصوص موضوعات مرتبط با فساد در میان دانش آموزان و شرکت در برنامه های تلویزیون و رادیو مبادرت نمود. علاوه بر این اقدام به اجرای برنامه های مطالعاتی و تهیه "برنامه ملی مبارزه با فساد" در آن کشور نمود که در سال ۲۰۰۰ تهیه آن توسط دولتمردان آن کشور تصویب گردید.

۶-۸-۷- برگزاری هفته ملی مبارزه با فساد در اوگاندا:

هفته مبارزه با فساد هر ساله در ماه اکتبر در کشور اوگاندا برگزار می گردد. این امر توسط ائتلاف ضد فساد اوگاندا^{۳۰} که خود یک سازمان مردم نهاد می باشد، برگزار می گردد. هدف از این امر بسیج جامعه مدنی برای مبارزه بر علیه فساد بوسیله تشویق مردم به شرکت در فعالیتهای مختلف در این زمینه است که نتایج حاصله به شرح زیر می باشد:

²⁹- ANLC

³⁰- The Anti – corruption Coalition of Uganda

- تغییر اعتقادات و عقاید جامعه در خصوص نحوه استفاده از خدمات عمومی و متقاعد شدن جامعه به امتناع از پرداخت رشوه برای برخورداری از خدمات مذکور.
- اجبار کارکنان ادارات بهداشت و درمان به نصب پلاک حاوی نام برای شناسایی بیشتر.
- ایجاد کمیسیونهای تحقیق در پلیس اوگاندا و اخیرا در اداره درآمدهای دولتی.
- ایجاد یک الگو برای جامعه مدنی در راستای تقاضا از سیاستمداران برای تعهد بیشتر به مبارزه بر علیه فساد.
- کمک به ایجاد «اداره اخلاقیات و درستکاری» در راستای جلب حمایت بیشتر دولتمردان.
- جلب حمایت کمک کنندگان و توجه آنها به معضل فساد در اوگاندا.
- ترغیب جامعه نسبت به ایجاد سازمانهای مدنی ضدفساد در سرتاسر کشور.
- تأکید نسبت به لزوم تغییر قوانین موجود در راستای مبارزه هر چه بهتر با مفاسد اقتصادی.
- تبدیل هفته ملی مبارزه با فساد به صورت هماشی جهت گفتگو بین دولتمردان و سازمانهای مدنی.

۸-۸-۸- تجربه سازمانهای غیر دولتی در بلغارستان برای مبارزه با فساد :
در بلغارستان به طور مشخص دو سازمان غیردولتی در مبارزه با فساد پیشتر هستند:

- شعبه سازمان شفافیت در بلغارستان^{۳۱}
- سازمان دانشجویی ضد فساد

از جمله اقدامات TI-Bulgaria می توان به موارد زیر اشاره نمود:

• تجزیه و تحلیل تاثیر قوانین توسط کمیسیون های پارلمانی از نظر جرم
شناسی

- نظارت بر نحوه خصوصی سازی در شرکت مخابرات بلغارستان
- تهیه منشور ملی مقابله با فساد
- کمک به شرکت های تجاری در مبارزه با فساد
- نظارت و ارزیابی مزایده های دولتی
- ایجاد شفافیت در مدیریت منابع شهری
- برگزاری سمینارها و کارگاه های آموزشی در منطقه جنوب شرقی اروپا
- از جمله اقدامات سازمان دانشجویی ضد فساد نیز می توان به اجرای پروژه (سرزمین عاری از فساد^{۳۲}) اشاره نمود.

-۸- تجربه پرو:

تاسال ۱۹۸۹، در پرو نظام سنتی ثبت مالکیت تحت نظارت وزارت دادگستری قرار داشت و قوه قضائیه به حل اختلافات در این خصوص می پرداخت. اکثر مردم پرو که در مناطق روستایی یا حاشیه ای شهری زندگی می کردند از امنیت کافی در مورد مالکیت رسمی اموال حقیقی خود بخوردار نبودند. در اوایل دهه ۱۹۸۰ انسیتو آزادی و دموکراسی (IDL)^{۳۳} که یک سازمان غیردولتی می باشد، مبارزه ای را برای اصلاح حقوق مالکیت برای مردم پرو آغاز کرد. برای این کار انسیتو آزادی و دموکراسی، جلسات عمومی زیادی را برای شکایت افراد و مشخص کردن دلایل عدم ثبت حقوق مالکیت شهروندان، تبلیغ منافع و هزینه ملی ثبت و حفظ حقوق مالکیت مردم برگزار کرد. این گروه فرایند مشارکت خود را با مطالعه قوانین و مقررات حاکم بر ثبت مالکیت همراه نمود و سپس بر اساس تحلیل های انجام شده، پیشنهادهای مشخص برای ایجاد اصلاحات ارایه کرد. این پیشنهادها به معرض بحث عمومی گذاشته شدند و در

³² Territory Without Corruption

³³ Institute Of Liberty and Democracy

سال ۱۹۸۶، تصویب گردیدند. قدرتهای انحصارگر حرفه‌ای از قبیل سردفتران استناد رسمی و بستگان و آشنایان آنها و کلاً افرادی که منافعی در نظام قدیم داشتند، با این اصلاحات به شدت مخالفت می‌کردند، ولی حمایت مردم از آن باعث موفقیت اصلاحات شد.

در سال ۱۹۸۹، قانون نظام ثبت مالکیت جدیدی به تصویب رسید. این نظام جدید به شدت هزینه‌های معاملاتی و عدم اطمینان را از طریق تقلیل قدرت انحصارگری حرفه‌ای کاهش داد. در عوض از هنجارهای اجتماعی، از قبیل تاییدیه ساکنان محل، برای استقرار حقوق مالکیت و حل اختلاف‌ها استفاده کرد. هر وکیلی با توجه با آنکه در قبال شرایط قانونی باید پاسخگو باشد، ممکن است که مستقل عمل نماید، استناد مالکیت را امضا و اختلاف مورد نظر را حل کند. موارد قانونی مورد اختلاف یا پیچیده به وسیله مدیران نظام جدید حل می‌شوند، این افراد از سوی وزارت مسکن – نه قوه قضائیه – منصوب می‌شوند. تنها پس از آنکه ساز و کار فوق در حل اختلاف‌ها با شکست مواجه شود، پرونده نزد قاضی فرستاده می‌شود.

تا سال ۱۹۹۴، در حدود ۱۲۰ هزار و بین سالهای ۱۹۹۶ تا ۱۹۹۴ هزار سند مالکیت بر اساس نظام جدید ثبت گردید. این نظام که محركش الگوی تقاضای خاص آن است، همچنان در حال شکل گیری است و ابتکاراتی برای گسترش آن در قلمرو کل کشور، اریه می‌شود.

نقش سازمانهای غیردولتی در ایجاد و حفظ سلامت اداری، مبارزه با فساد اداری و پیشگیری از آن از طریق جلب مشارکت عمومی، عامل عمدۀ ای برای ایجاد شفافیت و پاسخگویی در سازمانهای دولتی و تسريع کننده توسعه پایدار اقتصادی و اجتماعی در کشورهای در حال توسعه می‌باشد.

فرجام سخن:

نقش نهادهای مدنی و مشارکت آنان در شکل‌دهی ساز و کارهای کنترل اجتماعی که با هدف پیشگیری از فساد و مقابله با آن صورت می‌پذیرد، نقشی بی‌بديل و ارزشمند است، فلذا تلاش در جهت بسیج اینگونه نهادها، امری لازم و ضروری است.

این امر در بند یک از ماده سیزدهم کنواسیون ملل متحده برای مبارزه با فساد (با عنوان مشارکت جامعه) عنوان گردیده است. در این ماده به طور خاص از کشورهای عضو کنواسیون درخواست گردیده است که شرکت فعالانه افراد و گروههای خارج از بخش دولتی مثل جامعه مدنی و سازمانهای غیردولتی را جهت جلوگیری از بروز فساد و مبارزه با آن ارتقاء دهند. چراکه نهادهای مدنی با نظارت خود بر عملکرد سازمان‌ها و نهادهای عمومی دولتی تلاش می‌نمایند تا فعالیت‌های آنها را از طریق شفاف سازی و به اصطلاح در اتاق شیشه‌ای در معرض نگاه و داوری جامعه قرار دهند.

داوطلبانه بودن فعالیت در این نهادها و پاییندی اعضای آنها به اصول کاریشان سبب اثرآفرینی فوق العاده نهادهای مدنی شده است. نهادهای مدنی خارج از حیطه آموزش رسمی دولتی می‌توانند با ابتکارات و امکانات مردمی گسترده خود، قشرهای گوناگون مردم را در زمینه‌های مختلف آموزش دهند و در بالا بردن سطح آگاهی و فرهنگ عمومی تأثیرگذار باشند. همچنین نهادهای مدنی می‌توانند در تحریک توجه و حساسیت مردم به حل مشکلات و بحران‌ها بسیار اثرگذار و کارآمد بوده و به بسیج امکانات مردمی در زمینه‌های مختلف از جمله مقابله با فساد کمک شایانی نمایند. نقش سازمانهای مدنی و غیردولتی در مقابله و

پیشگیری از فساد به حدی مورد تأکید است که بانک جهانی موقعیتی ویژه در برنامه فرآگیر خود در جهت مبارزه با فساد، برای آن در نظر گرفته است.

بانک جهانی در سال ۱۹۹۷ میلادی، در قالب یک برنامه فرآگیر برای مبارزه با فساد، رعایت معیارهای بیست و دو گانه‌ای را برای اعطای کمک به کشورها لازم دانسته است، که چهار مورد آن مستقیماً بر نقش مشارکت مردمی، جامعه مدنی و نهادهای مدنی و غیردولتی تأکید داشته‌اند.

این موارد عبارتند از:

- حضور مشارکت کنندگان معتبر در امر مبارزه فساد، (نظیر نمایندگی سازمان شفافیت بین‌الملل^{۳۴}، سازمانهای غیردولتی و بخش خصوصی).

- مشارکت محلی و بین‌المللی در مبارزه با فساد:

- صلاحیت بخشی و توانمندسازی جامعه مدنی و سایر نقش آفرینان؛

- تقویت جامعه مدنی به عنوان نمونه از طریق افزایش آگاهی، توانمندسازی همچنین سازمان شفافیت بین‌المللی (TI) که خود نیز یک سازمان غیردولتی است، در بسیاری از برنامه‌های خود جهت مبارزه با فساد و سالم‌سازی نظام اداری بر نقش بی بدیل نهادهای مدنی صحة گذاشته است و خواستار توجه بیشتر به آنها شده است.

۲- اقدامات خاص نهادهای مدنی در پیشگیری از فساد

سازمانهای بین‌المللی، از جمله سازمان شفافیت بین‌الملل با تأکید بر نقش ارزنده نهادهای مدنی در امر پیشگیری از فساد و مقابله با آن اقداماتی که این نوع

^{۳۴} - Transparency International (TI)

از سازمانها می‌توانند برای مبارزه با فساد و سالم‌سازی نظام عمومی انجام دهند به شکل زیر تقسیم بندی کرده است.

۲-۱- کمک به آموزش عمومی

کمک به روند آموزش اعضاي جامعه مدنی و بالا بردن سطح آگاهی آنان در زمينه شناخت فساد و نحوه پيشگيري از آن و در صورت وقوع فساد، چگونگي گزارش آن به مراجع تحقيق، اولين اقدام مهم و مؤثر نهادهای مدنی در امر پيشگيري از فساد است.

عدم آگاهی مردم نسبت به پيامدهای منفي فساد و نحوه وقوع و قوه و مبارزه با آن، مهمترین علت اجتماعي گسترش فساد است، که توجه به امر آموزش و اطلاع رسانی می‌تواند در رفع اين مشكل راهگشا باشد. نهادهای مدنی به واسطه اينکه خارج از حوزه آموزش رسمي دولتی فعالیت می‌کنند و به شکل گستردگی مورد اعتماد جامعه هستند می‌توانند با استفاده از ابتكارات و امكانات مردمی خود در زمينه اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی جامعه درخصوص فساد و نحوه پيشگيري و مقابله با آن موفق باشند. نهادهای مدنی در اين راه می‌توانند از طریق رسانه‌های جمعی و خصوصاً مطبوعات و برگزاری دوره‌های آموزشی مختلف و مقطعی برای قشرهای مختلف اجتماعی از قبیل بخش خصوصی، کارگزاران بخش عمومی، دانشآموزان و دانشجویان و استادی دانشگاهی پیام‌های خود را ارسال دارند.

البته پیام‌های ارسالی می‌بايست آگاهانه انتخاب شده و با رعایت حریم اشخاص بدون مصلحت اندیشی سیاسی و جانبدارانه در اختیار مردم قرار گیرند. آنچه که در این میان مهم است جذب و هدایت سرمایه‌های کوچک مردمی برای ایجاد سرمایه‌ای ملی و کلان در برخورد با معرض فساد است.

۲-۲- برقراری فرهنگ قانون مداری و پرهیز از فساد

دومین اقدام نهادهای مدنی در این رابطه، جلب مشارکت های مردمی و سازماندهی صحیح و منطقی آن جهت برقراری فرهنگ قانون مداری، صداقت و درستکاری و پرهیز از فساد است.

ارتکاب فساد در بعضی از مجموعه های فرهنگی فاقد قبح اجتماعی و نشانگر زیرکی و کیاست افراد است. در واقع تفکرات ریشه دار غلط و غیرمنطقی درباره فساد در بعضی از جوامع، مهمترین چالش فراروی برنامه های ضد فساد است. نهادهای مدنی بواسطه حضور در متن جامعه و اطلاع از طرز تفکرات اعضای آن و همچنین برخورداری از سرمایه اعتقاد عمومی، می توانند به خوبی در راستای حاکم نمودن فرهنگ قانون مداری و پرهیز از فساد حرکت نمایند و زمینه اصلاح باورهای نادرست جامعه در خصوص فساد را فراهم آورند.

۳-۲- کمک به سازو کار گزارش دهی

کمک به سازو کار گزارش دهی از طریق اعلام موارد وقوع فساد به مراجع تحقیق و پیگیری آن و تشویق مردم به همکاری با این ساز و کار، اقدام مؤثر دیگری است که می تواند منتج از فعالیت نهادهای مدنی باشد. می توان ادعا نمود که در موفقیت یا عدم موفقیت سازوکار گزارش دهی فساد به مراجع تحقیق، بزرگترین عامل تعیین کننده همکاری اعضای جامعه مدنی با آن است. نهادهای مدنی و اعضای فعال در آن می توانند به خوبی با اعلام موارد وقوع فساد به این سازوکار کمک نمایند و با پیگیری شکایتهای رسیده باعث ایجاد تلاش و انگیزه بیشتر در مراجع تحقیق شوند و مانع بی تفاوتی، و اهمال کاری و یا عدم رسیدگی گردند. همچنین نهادهای مدنی می توانند با تشویق همه جانبه مردم در جهت

همکاری با مراجع تحقیق و متقادع نمودن آنان مبنی بر اینکه از رهگذر این همکاری هیچ خطری آنها را تهدید نخواهد کرد باعث ارتقای سطح همکاریهای مردمی شوند.

۴-۲- پژوهش و بیان دیدگاه های اصلاحی

بررسی روند انجام کار در قسمت های مختلف بخش عمومی با هدف تشخیص نارسایی ها و عواملی که موجد بروز فساد هستند و پیرو آن پژوهش به منظور توصیه اقدامات اصلاحی به متولیان بخش عمومی و بخش خصوصی چهارمین اقدام اثربخشی نهادهای مدنی در این حوزه است.

نهادهای مدنی می توانند با بررسی اولویت ها و انجام پژوهش های بنیادین درخصوص معضلات و مشکلاتی که جامعه با آنها روپرورست و عرضه نتایج تحقیقات خود به حاکمیت، بخش عمومی و خصوصی را در راستای اتخاذ برنامه های کلان مناسب یاری رسانند. در این حوزه نیز، نتایج تحقیق و پژوهش نهادهای مدنی می تواند به ارتقای شفافیت در عملکرد دولت ها و بالا بردن توان پاسخگویی آنان کمک نماید، اهدافی که در صورت تحقق کاهش وقوع فساد منجر می شود.

برخی منابع:

فارسی

۱. قشقایی، فرشته. " نقش سازمانهای غیردولتی زنان در اداره امور عمومی کشور"؛ همایش نظام اداری و توسعه، تهران (۱۳۷۸).
۲. آلموند، کاپریل و دیگران (۱۳۷۶)؛ سیاست تطبیقی؛ ترجمه علیرضا طیب؛ تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.
۳. امینی، فرهاد (۱۳۷۸)؛ بررسی نقش سازمانهای غیردولتی زیست محیطی در دستیابی به مشارکتهای مردمی به منظور حفاظت از محیط زیست؛ پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران.
۴. باتمور، تی بی (۱۳۵۷)؛ جامعه شناسی؛ ترجمه سید حسن منصور و سید حسن حسینی؛ چاپ سوم، تهران: انتشارات شرکت کتابهای جیبی.
۵. پوپر، کارل (۱۳۶۹)؛ جامعه باز و دشمنان آن؛ ترجمه علی اصغر مهاجری؛ چاپ سوم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۶. پیرنظر، مریم (۱۳۷۹)؛ جامعه مدنی چیست؛ تهران: نشر فروزان.
۷. چندوک، نیرا (۱۳۷۷)؛ جامعه مدنی و دولت؛ ترجمه فریدون فاطمی و وحید بزرگی؛ تهران: نشر مرکز.
۸. دفتر تحقیقات و مطالعات سیاسی وزارت کشور (۱۳۸۵)؛ مجموعه مقالات: نقش و جایگاه سازمانهای غیردولتی در عرصه فعالیتهای ملی و بین المللی؛ تهران: وزارت کشور.
۹. کاظمی، موسی (۱۳۷۸)؛ شناخت سازمانهای غیردولتی، طراحی مدل مفهومی مدیریت کارآمد منابع با مشارکت سازمانهای غیردولتی؛ همایش نظام اداری و توسعه، مرکز آموزش مدیریت دولتی.
۱۰. محمدی، مجید. "فساد اداری در ایران معاصر" فرهنگ توسعه، سال اول، شماره دوم، (مهر و آبان ۱۳۷۱).

۱۱. مقنی زاده، محمد حسن. "سازمانهای غیردولتی، نهادی برای سازمان دهی مشارکت در کشورهای در حال توسعه"، مجموعه
۱۲. مقالات همایش نقش و جایگاه سازمانهای غیردولتی در عرصه فعالیتهای ملی و بین المللی، تهران. (۱۳۷۹).
۱۳. روشنی سینا- روشهای مبارزه با فساد مالی و اداری- هفته نامه بانک و اقتصاد، شماره ۶۴، ص ۳۲.
۱۴. چاروشه، امین: نقش سازمانهای غیردولتی در ایجاد و حفظ سلامت نظام اداری کشور، مجموعه مقالات همایش سلامت نظام اداری، تهران ۱۳۸۱، ص ۱۳۴
۱۵. معصومی، سید محمد، پیشگیری از فساد مالی و اقتصادی در حقوق ایران و استناد بین المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، تابستان ۱۳۸۶.
۱۶. مقالات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در خصوص جوامع مدنی

لاتین:

1. Salamon , L , M , et al: *Global Civil Society Dimensions of the Nonprofit Sector*, Baltimore: John Hopkins Center for Civil Society Studies , 1999
2. World Bank: *Handbook on Good Practice for Laws Relating to Non Governmental Organizations*. The International Center for Not – For Profit Law. Washington DC , World Bank Environment Department , 1997
3. Putnam , Robert D. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University press , 1993

4. *Berman Sheri, Civil Society and Collapse of the Weimar Republic World Politics, 49, 3 (April 1997).*
5. *Capacity Development: Definitions, Issues and Implications for Monitoring and Evaluation/ Lusthaus, C., Adrienne, M. H., and Persstinger, M. UNDP/UNICEF.1999.*
6. *Mc Millen, Neil R: The Vivien's Council Organized Resistance to the Second Reconstructions 1954 – 64 , Urbana: University of Illinois press. 1994. (1971).*
7. *Brysk, Alison: The Politics of Human Rights in Argentina: Protest, Change, and Democratizing. Stanford: Stanford University Press. 1998.*
8. *World Bank Handbook on Good Practices for Non – Governmental Organizations, Prepared by The International Center For not- For- Profit Law, Washington DC, 2000.*
9. *Carla W.Simon "The Role of Law in Encouraging Civil Society", International Centre for Not – For- Profit Law, 1999.*
10. *Global Civil Society: dimensions of the nonprofit sector/ Lester M. Salamon ... [et al.]. Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Sociaty Studies, 1999.*
11. *The Role of a Good Legal Framework on Capacity Building and Sustainability, op cit. The Earthscan reader on NGO management, Op cit.*
12. *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism/ B. Guy Peters. London; New York: Pinter, 1999.*
13. *<http://www.ngoresources.org/>*
14. *.Asia Institute of Technology (1988). NGO Workshop, Bankok.*
15. *Bamberger, Michael. The Role of Community*

- Participation in Development Planning and Project Management. The World Bank, Washington (1986).*
16. *Blair, Harry. Donors, Democratization and Civil Society: Relating Theory to Practice. States and Donors, New York, Martins Press. (1997)*
17. *Clark, J.. The State Popular Participation and the Voluntary Sector. NGOs States and Donors, New York, Martins Press. (1997)*
18. *Cleary, Seamus.. The Role of NGOs Under authoritarian Political Systems. London, Macmillan Press. (1997)*
19. *Cousins, William. Non-Governmental Initiatives in ADB: The Urban Poor and Basic Infrastructure Services in Asia and the Pacific. Asian Development Bank, Manila. (1991)*
20. *Edwards, Michael & others.. NGOs in a Global Future. Conference Background Paper. (1999)*
21. *Farrington, J. & Others. Non-Government Organizations and the State in Asia. First Published, London. (1993)*

در برده کنونی، فعالیت سازمانهای غیر دولتی در سراسر جهان به قدری وسیع گردیده که به عنوان یک نیروی قابل توجه و موثر در سیاستگذاری و نظارت بر اداره امور مطرح شده است. یکی از دلایل عمدۀ این تحول، رشد مفهوم «جامعه مدنی جهانی» در سال های اخیر می باشد که سبب گردیده تا ملت ها به تدریج به ضرورت مشارکت در امور مربوط به کشور و حکومت خود بی برده و با سازمان دهی خویش در چارچوب هایی همانند سازمان های غیردولتی، نوع همکاری و تعامل با دولت را نهادینه سازند. بعد ازاین ساختار تکامل یافته و به اهرمی تبدیل شد که نهادهای مردمی می توانستند با بهره گیری از مهم ترین عامل قدرت خویش - کسب اقتدار و مشروعيت از مردم - به اعمال فشار بر دولت برای تغییر وضعیتی نامطلوب، توجه به اموری خاص، انجام فعالیتی ویژه و یا نظارت بر جریان امور و مبارزه با فساد پردازنند. اهمیت مشارکت جامعه به حدی می باشد که ماده ۱۳ کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد(UNCAC)، کشورهای عضو را به ایجاد امکاناتی بر طبق اصول اساسی قانون داخلی خود برای شرکت فعالانه افراد و گروههای خارج از بخش دولتی (جامعه مدنی و سازمانهای غیر دولتی) در امر مبارزه با فساد فراخوانده است.

آدرس: تهران- خیابان طالقانی- تقاطع خیابان شهید سپهبد قرنی- سازمان بازرسی کل کشور- طبقه دوم- مرکز پژوهش و برنامه ریزی

تلفن: ۰۲۱۳۵۲۰۳۲- ۰۲۱۳۵۲۱۳۰ E-Mail: Researchcenter@ 136.ir

www.gio.ir